

Аргументація приналежності найменувань осіб за професією до термінологічної системи

Пономарьова Оксана Андріївна, викладач

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

Неоднорідність лексико-тематичної групи найменувань осіб за професією, яка об'єднує як спеціальні, термінологічні номінації, так і найменування, що входять до сфери загальнозживаної лексики, становить специфічну особливість існуючої системи цих назв у лінгвістичному плані.

Л. О. Шкатова вважає найменування осіб за професією термінами, обґрунтовуючи це тим, що їм притаманна основна властивість термінів – функція логічного визначення. Вони мають конкретний означений зміст, який у низці випадків не співпадає зі значенням слова у неспеціальному вживанні. Терміни ці закріплюються в спеціальній літературі, їх свідомо будують і прагнуть об'єднати у систему. Іншу важливу особливість термінів складає систематичність, приналежність до єдиного термінологічного поля. Найменування професії, що функціонує в якості терміну, займає певну ділянку цього поля. Для терміна, що позначає найменування особи за професією, характерна істотна особливість: він парадигматичний семантично і моносемічний у межах термінологічного поля. Це означає, що в кожній термінології він співвіднесений з тими або іншими поняттями, що утворюють його поле в будь-якій термінології [4, с. 41].

Стосовно сучасного стану мови у численній лексико-тематичній групі найменувань осіб за професією можна вказати на слова, що мають основні ознаки термінів. Вони зазвичай закріплюються офіційними документами (класифікаторами, переліками, тарифно-кваліфікаційними довідниками, офіційними списками), до них пред'являють вимоги, як до термінів, їх свідомо

будують, уніфікують і намагаються погоджувати у міжнародному масштабі при розробці міжнародних класифікацій.

Слово повсякденного мовлення може вживатися у ситуації спілкування для вирішення комунікативних завдань, безвідносно до приналежності певній галузі знань. Однак термін (лат. *terminus* «межа, кінець») – це слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо [3, с. 88]. Кожна галузь знань оперує своїми термінами, які є сутністю термінологічної системи певної науки. Термінологія, як сукупність термінів, складає автономний сектор будь-якої національної мови, тісно пов'язаний з професійною діяльністю. На думку О. О. Реформатського, у термінах відображається соціально організована дійсність, тому вони мають соціально обов'язковий характер [2]. Більшість дослідників (напр., О. І. Мойсєєв, В. П. Даниленко, В. М. Лейчик, О. В. Суперанська, О. М. Квашніна, О. Й. Голованова) у своїх працях також вважають найменування осіб за професією термінами, наводячи докази їх специфічності.

До найменувань осіб за професією можуть бути застосовані загальні закономірності формування і розвитку терміносистем.

Терміносистема – це впорядкована сукупність термінів, які адекватно виражають систему понять теорії, що описує деяку спеціальну сферу людських знань або діяльності [1, с. 22]. Терміносистему найменувань осіб за професією характеризують наступні семантичні ознаки: 1) системність як результат штучного впорядкування термінів, що відображають поняття професійної комунікації; 2) цілісність, яка забезпечується внутрішніми концептуальними понятійними зв'язками та відношеннями у терміносистемі; 3) стабільність (стійкість), що зберігається в цілому при появі нових або зникненні старих понять; 4) однозначність або прагнення до однозначності у межах свого термінологічного поля; 5) багатослівність елементів терміносистеми, де словосполучення мають кількісну перевагу над однослівними термінами; 6) наявність у терміносистемі запозичень, обумовлена чинником

екстралінгвістичного характеру; 7) наявність синонімів; 8) наявність значної частини мотивованих термінів; 9) стилістична нейтральність.

До термінологічної системи в першу чергу мають відношення найменування осіб за професією, посадою, спеціальністю. Специфіка цих найменувань полягає в тому, що вони належать до професійної діяльності, використовуються в спеціальній сфері спілкування. В той же час певна частина цих найменувань активно функціонує і в загальнолітературній мові, що підтверджується включенням їх до загальнолітературних словників.

Термінологізація як лінгвістичний процес характеризується звуженням лексичного значення, вираженням понять офіційно-ділової сфери за допомогою мовних засобів. Під термінологізацією найменувань осіб Л. О. Шкатова розуміє «процес закріплення за ними спеціального, чітко визначеного змісту, що здійснюється у сфері функціонування природної термінології і закінчується у сфері фіксації закріпленням у спеціальних словниках, довідниках, класифікаторах» [4, с. 52]. Спеціалізація лексичного значення дає можливість зберегти в нових термінах вказівку на зв'язок спеціального і загальноповсякденного понять, а також передати характер їх відношень. У зв'язку з цим постає питання про ступінь термінологізації вказаних найменувань.

Л. О. Шкатова вказує на три ступені термінологізації позначень осіб: нульовий, що властивий загальноповсякденним, неспеціальним словам; середній, який мають «побутові» терміни без чітко визначеного змісту; високий, характерний для офіційно прийнятих кодифікованих знаків чітко визначеного змісту.

О. Й. Голованова замість «нульового» вводить поняття низького ступеня термінологізації, що властивий найменуванням, які представлені як в терміносистемах, так і в загальнолітературній мові (напр., *інженер, менеджер, механік, продавець*). Термінологічний зміст зазначених найменувань визначається в межах відповідної термінології, де за ними закріплений конкретний зміст діяльності (види робіт, коло обов'язків та ін.).

Середній ступінь термінологізації мають найменування, що вказують на

видове поняття (окрім родового): напр., *інженер телекомунікаційних установок, учитель інформатики, адміністратор бази даних, оператор відеозапису та ін.*

Високим ступенем термінологізації відзначаються поняття, які носять вузькоспеціальний характер: *напр., авіаційний технік з парашутних та аварійно-рятувальних засобів, оператор електронних автоматів гравіювань з виготовлення форм глибокого друку.* Вони містять вказівку на родову та видову ознаки особи, а також уточнення-конкретизатор. Такі найменування не мають широкого поширення і, зазвичай, маловідомі.

Процеси термінологізації завжди супроводжуються зміною значення. Висування у термінологічному вживанні слова на перший план додаткового значення, яке зберігалось в конотаті, диктується не лише пошуками точної внутрішньої форми, але й міркуваннями дезінформації.

Процеси термінологізації назв осіб за професією перебувають у певній залежності від сфери професійної діяльності. У зв'язку з цим виникає потреба у диференціації соціально-професійного простору.

Як висновок можна стверджувати, що основна маса професійних позначень вузькоспеціальна і співвідносна з термінами різних галузей науки, техніки, мистецтва, управління, і лише незначна частина з десятків тисяч найменувань професій входить до загальноновживаної лексики. Хоча, саме ці останні назви, які є загальногалузевими і слугують позначеннями професійних «категорій» (напр., *лікар, учитель, продавець, слюсар, механік*) є найбільш вживаними. У більшості випадків це однослівні назви «масових» професій, які і зустрічаються у фразеологізмах досліджуваних нами мов.

Список використаних джерел:

1. Лейчик В. М. Применение системного подхода для анализа терминосистем / В. М. Лейчик // Терминоведение и профессиональная лингводидактика. – М., 1993. – С. 19-30.
2. Реформатский А. А. Мысли о терминологии / А. А. Реформатский // Современные проблемы русской терминологии. – М.: Наука, 1986. – С. 163-198.

3. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 10. – 1979. – 659с.

4. Шкатова Л. А. Ономаσιологические проблемы русской терминологии / Л. А. Шкатова. – Челябинск: Уфа, 1982. – 85 с.